

Ziua de 23 august avea să aducă deznodământul mult așteptat de poporul român, ridicarea la arme pentru salvarea țării de urgia hitleristă.

Înlăturarea guvernului dictaturii militare fasciste a marcat declansarea insurecției și a constituit realizarea unuia din obiectivele ei de baza.

Angajându-se în război împreună cu Națiunile Unite, România a pus la dispoziția acestora întregul ei potențial militar, economic și financiar de care dispunea. Într-o primă etapă, 23-31 august 1944, armata română aflată sub comandamentul național, reprezentat de Marele Stat Major condus de generalul Gheorghe Mihail, a îndeplinit concomitent trei operațiuni de importanță strategică: eliminarea prezenței militare germane de pe teritoriul național; acoperirea frontierei și a liniei de demarcație româno-ungare din podisul transilvan; recuperarea și regruparea trupelor de pe frontul din Moldova, care încetaseră lupta împotriva sovieticilor, urmând să declanșeze apoi ofensiva pentru eliberarea teritoriului românesc ocupat de Ungaria în 1940.

La 26 august 1944, capitala țării era eliberată prin efortul forțelor militare române, iar până la 31 august 1944, Armata Română a reușit să elibereze aproximativ 150.000 km², practic întreg teritoriul aflat sub jurisdicția guvernului român, ceea ce echivala cu suprafețele însumate ale Belgiei, Danemarcei, Olandei și Elveției. Într-o perioadă extrem de scurtă, forțele militare române au provocat inamicului pierderi cifrate la 61.500 de militari uciși sau făcuți prizonieri, între care 14 generali și 1.421 de ofițeri, ceea ce echivalează cu 6 divizii de infanterie ale Wehrmacht-ului, sau cu 30% din media pierderilor lunare înregistrate de Germania în vara anului 1944 pe frontul de răsărit.

Seful Marelui Stat Major, generalul de corp de armată Ilie Șteflea, care era pe front, asigurând conducerea Armatei 4, în zilele care au urmat insurecției, a avut o atitudine demnă și plină de răspundere. Într-un raport telegrafic din 24 august 1944, orele 02:58, al generalului Erich Hansen, se arată că nu poate executa ordinul lui Hitler de a lichida „puciul camarilei de la Curte”, deoarece „împotriva regelui și a noului guvern nu poate fi găsit niciun general pentru contra-guvern”.

Primind informarea despre schimbarea de la 23 august 1944, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud”, generalul Hans Friessner, s-a adresat telefonic generalului Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române: „Dumneavoastră, domnule general, care sunteți cel mai vechi general român care ați lucrat alături de noi timp de mai bine de trei ani, ce

atitudine înțelegeți să luați față de noul guvern? Dați ascultare ordinelor ce veți primi?”

Generalul român a răspuns: „Nu pot să am altă atitudine decât aceea pe care M. S. Regele și noul guvern au luat-o. Am și luat măsuri că prin mijloacele ce le am la îndemână să comunic trupelor ordinul pe care l-am primit verbal și care îmi va fi confirmat în scris”. În același mod s-au petrecut lucrurile și cu generalul Ilie Steflea, comandantul Armatei 4, care, la întrebarea lui Friessner, „Cu cine veți merge, cu maresalul Antonescu sau cu guvernul de rebeli?”, a răspuns categoric: „Voi merge cu Țara și cu M. S. Regele”. Deși punctul său de comandă era înconjurat de tancurile germane, el a continuat să dea ordine comandanților de corpuri de armată din subordine pentru încetarea ostilităților și începerea retragerii, așa cum prevedea Directiva operativă a Marelui Stat Major.

Atitudinea promptă și fără echivoc a celor doi comandanți de armată, care la acea dată se numărau printre cele mai reprezentative personalități militare românești, constituia nu numai răspunsul întregului corp de comandă din armata română, ci exprima și un consens aproape general. 23 august 1944 s-a impus în acel context internațional ca singura soluție corespunzătoare intereselor poporului român.

Potrivit prevederilor Directivei operative a Marelui Stat Major din 23 august 1944, o parte din marile unități au executat operația de acoperire, prima operație strategică de o mare amploare spațială și cu importante consecințe politico-militare, una din cele mai de seamă componente ale efortului militar românesc din august 1944. Concepută și condusă de comandamentul național român, și până la 10 septembrie 1944 executată numai de către trupele române, operația de acoperire s-a desfășurat în lungul frontierei de stat și al liniei de demarcație romano-ungară din Transilvania, într-o fâșie largă de 1.400 km.

Amploarea operației este relevantă și de faptul că la ea au participat chiar din prima zi 17 divizii românești, din cele 30 existente în interiorul țării la 23 august 1944, iar la începutul lunii septembrie 1944 s-au mai adăugat 11, deci în total 28 de divizii din cele 37 angajate împotriva Wehrmacht-ului. Concomitent, Wehrmacht-ul a înregistrat în România și importante pierderi de tehnică militară, între care 222 avioane în stare de funcționare și 438 de nave, mii de tunuri și aruncătoare de mine, un tren blindat, sute de autovehicule și vagoane, depozite de carburanți și lubrifianti, de muniții, echipament. Datorită ritmului rapid în care au fost nimicite, capturate sau alungate, trupele germane nu au mai avut posibilitatea să execute ample distrugerii de obiective economice și militare, ceea ce a permis păstrarea acestora și punerea lor la dispoziția coaliției Națiunilor Unite.

Desprinderea României din angrenajul Axei a avut consecințe pe care nici cele mai optimiste scenarii elaborate de strategiile Națiunilor Unite nu le întrevădeau. Pe plan general, acțiunea românească din august 1944 a dus la prăbusirea frontului Wehrmacht-ului și a întregii dominații a Germaniei naziste în sud-estul Europei, și anume: a) trupele române au ținut sub control teritoriul românesc și au oprit încercările germano-ungare de a înainta spre linia Carpaților; b) frontul sovietic a făcut un salt de 600-700 km, în mai puțin de trei săptămâni, fără a întâmpina, practic, vreo rezistență. Drumurile erau deschise de armata română; c) Wehrmacht-ul a fost obligat să evacueze repede Bulgaria, apoi în următoarele săptămâni, Grecia (inclusiv Creta și celelalte insule din Marea Egee), Macedonia, Albania, Serbia și o parte din Bosnia; d) aprovizionarea Reich-ului cu petrol și alte resurse din România a fost întreruptă; e) pe plan politic, exemplul românesc a fost urmat, la scurt timp, de Finlanda, apoi de Bulgaria, mai târziu și de Ungaria. Până la 23 august 1944 erau două fronturi principale, în Est și Vest, și un al treilea, secundar, în Italia. Acțiunea militară și politică a României a deschis, temporar, un „al patrulea front”. Această caracterizare are deplin temei, date fiind consecințele militare și politice mai susamintite.

Potrivit evaluării specialistilor, Actul de la 23 august 1944 a precipitat prăbusirea Reich-ului cu circa șase luni. Hitler însuși, într-o convorbire cu seful regimului ȫstas din Croația, Ante Paveliĉ, aseza criza produsă de schimbarea de front a României alături de debarcarea Aliatilor în Franța și de prăbusirea Grupului german de Armate „Centru” în Bielorusia.

Este de netăgăduit că acțiunea României din august 1944 a contribuit la scurtarea celui de-al doilea război mondial. În același timp, trebuie spus că principalul beneficiar al Actului de la 23 august 1944 a fost Uniunea Sovietică, ale cărei trupe au putut înainta rapid și fără pierderi între 620 și 750 km în două direcții: spre Balcani și, prin România și Ungaria, spre Viena și Praga.

La 23 august 1944, odată cu trecerea României de partea Națiunilor Unite, trupele române din Moldova au fost puse într-o situație fără precedent în istoria războaielor, fiind atacate și dezarmate de unitățile sovietice, deși încetaseră lupta împotriva acestora și doreau să intre rapid în acțiune pentru eliberarea părții de nord-vest a țării, aflată sub ocupație germano-ungară.

La fel ca pe frontul din Moldova au procedat sovieticii și pe litoralul maritim și fluvial, cu unitățile marinei române, unde au impus în mod ultimativ sechestrarea navelor de război

române și dezarmarea echipajelor care începuseră lupta cu germanii, în timp ce aviația sovietică a continuat să bombardeze porturile românești, în pofida faptului că artileria antiaeriană română nu riposta. Explicațiile, protestele și cererile comandamentelor române, inclusiv ale reprezentanților guvernului, nu au fost luate în seamă. Agresivitatea trupelor sovietice se petrecea în pofida faptului că Marele Stat Major Român a avut de la început o concepție strategică eficientă și a dispus de trupe în stare să îndeplinească misiunile ordonate.

Prin această concepție s-a urmărit realizarea unei zone libere de prezență militară sovietică în care să-și desfășoare activitatea, fără nicio ingerință străină, guvernul și celelalte autorități române. În cadrul aceleiași concepții, generalul Gheorghe Mihail a cerut ca armata română să acționeze sub comandament propriu și numai pe teritoriul național.

Marele Stat Major nu a urmărit să creeze dificultăți comandamentelor și trupelor sovietice în operațiile duse contra trupelor germane. Dimpotrivă, pe baza Proclamației către țară a regelui Mihai din 23 august 1944, generalul Gheorghe Mihail a cerut trupelor române să adopte o atitudine „prietenoasă, fără a cădea în servilism”. La rândul lor, celelalte comandamente române au emis ordine care prevedeau încetarea luptei și a oricăror acte ostile față de trupele sovietice, dar și rezistență la încercările de dezarmare.

Comandanții români sau delegații acestora au încercat să stabilească legături cu esaloanele sovietice înaintate, propunând modalități de cooperare în luptă, pornind însă de la situația de „partener aliat”, și nu de la o situație de inferioritate. Concepția strategică românească era în total dezacord cu intențiile autorităților sovietice, începând cu cei mai importanți factori de decizie politică și militară, I.V. Stalin și maresalul Rodion Malinovski.

Referindu-se la intrarea primelor formațiuni militare sovietice în București, generalul Constantin Sănătescu nota în Jurnalul său, la 31 august 1944: „Avem mari nemulțumiri, întrucât bande de soldați ruși jefuiesc și mai ales confiscă toate automobilele, fără vreun control. Caut să iau contact cu primul general ce a apărut la Colentina și care este comandantul acestor trupe. Îmi trimite vorbă că, dacă am venit ca președinte de Consiliu, apoi ar fi bine să mă adresez Moscovei, neavând cu el nimic de-a face. În fine, m-a primit, având și calitatea de general și deci camaraderia care există între toți ofițerii face să fiu primit. Îmi spune că știe de armistițiul cerut, dar până la semnarea lui suntem tot în război. Evident, acest general ne este mare dusman. Am obținut doar promisiunea că trupele sale să se poarte ceva mai bine decât cu un inamic și să se evite jafurile și omorurile”.

Refuzând să discute cu reprezentanții guvernului român și ai armatei române, înaltul Comandament sovietic nu a ezitat să subordoneze Frontului 2 ucrainean armata română operativă, la 6 și 7 septembrie 1944, după ce primele divizii sovietice au ajuns la nord de Carpații Meridionali, în zona Brașov. Inițial, la 5 septembrie 1944, înaintea vreunei reglementări interstatale, Frontul 2 ucrainean a cerut înaltului Comandament român să-i pună la dispoziție două-trei divizii pentru „acoperire” pe Dunare, cel puțin 2-3 divizii pentru menținerea sectorului Szeged-Turnu Severin și să folosească trupele din zona Brașov pentru operația ofensivă spre Cluj.

La 7 septembrie 1944, maresalul Malinovski și-a subordonat toată armata operativă română, șefului Marelui Stat Major Român fiindu-i luate atribuțiile de conducere strategică a trupelor. Această acțiune a fost oficializată prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, care prevedea că „operațiunile militare din partea forțelor române, inclusiv forțele navale și aeriene, împotriva Germaniei și Ungariei vor fi purtate sub conducerea înaltului Comandament Aliat (sovietic)”. Subordonarea armatei române operative Frontului 2 ucrainean a afectat grav competențele Marelui Stat Major, care a fost privat de orice atribuții operativ-strategice, rămânând doar cu sarcini de aprovizionare, completarea pierderilor, instruirea trupelor din interior. Protestând împotriva acestei situații, generalul Gheorghe Mihail a cerut, la 7 septembrie 1944, să-i fie acceptată demisia. Solicitarea i-a fost respinsă în momentul în care se pregătea ofensiva eliberatoare în nord-vestul României.

La 9 octombrie 1944, a început ofensiva pentru eliberarea părții de nord-vest a României, acțiunile militare încadrându-se în operația „Debrețin”, concepută și executată de înaltul Comandament Sovietic, care a vizat și eliberarea părții estice a Ungariei (până la Tisa). La realizarea dispozitivului operativ au participat Armata 1 română comandată de generalul Nicolae Macici și Armata 4 română comandată de generalul Gheorghe Avrămescu. La 24 octombrie 1944, când unitățile germano-ungare s-au retras din Carei și Satu-Mare, s-a încheiat eliberarea Transilvaniei.

Între 1 septembrie și 25 octombrie 1944, România a angajat în război douăzecișopt de divizii, un corp aerian și două brigăzi de artilerie antiaeriană, însumând un efectiv de 265.735 de militari; în același interval, pierderile românilor au fost considerabile; aproximativ 50.000 de morți, răniți și dispăruți. Românii au luptat în continuare, alături de sovietici, în Ungaria, Slovacia, Boemia și Austria. Contribuția României la Campania din Vest a fost substanțială. Unsprezece divizii române au luptat în operația Budapesta, în centrul și nordul Ungariei,

desfășurată de la sfârșitul lunii octombrie 1944 până la mijlocul lunii ianuarie 1945, înregistrând pierderi care s-au ridicat la 11.000 de morți, răniți și dispăruți. Între decembrie 1944 și mai 1945, ostașii români se aflau chiar în centrul ofensivei întreprinse prin Slovacia și Moravia către Boemia, ajungând până aproape de Praga, unde se aflau pe 12 mai, când au primit ordinul să se oprească.

La 9 aprilie, Regimentul 2 în care luptau, 1.000 de militari și 80 de tancuri, a trecut din Cehoslovacia în Austria, a înfruntat rezistența inamicului și, după numai trei zile, a ajuns la 45 de km de Viena.

La campania din Vest a participat, în cadrul armatei sovietice, subordonată Frontului 2 ucrainean, și Divizia Tudor Vladimirescu, formată în primăvara anului 1943 în U.R.S.S. din prizonieri români. Ostașii acestei divizii au luptat, pe teritoriul României, la sud de Sfântul Gheorghe și de Oradea, la Debrețin și în Munții Matra în Ungaria, în Munții Javorina, pe râul Hron, în Slovacia. Comandantul acestei divizii a fost generalul Nicolae Cambrea, care căzuse prizonier în încercuirea de la Cotul Donului.

În cursul celor nouă luni de război, în Campania din Vest, între comandamentele și trupele române și sovietice au existat numeroase momente de colaborare și cooperare efectivă pe teatrul de luptă. Numeroase au fost însă și momentele tensionate, datorită în special modului în care sovieticii au înțeles să-și exercite actul de comandă. Misiunile de luptă au fost stabilite de multe ori fără consultarea comandanților români și fără a ține seama de situația operativă sau de capacitatea combativă a marilor unități. În multe cazuri s-a ajuns la suprapuneri de dispozitive și responsabilități, iar comandanții de corpuri de armată și de divizii sovietice și-au subordonat în mod abuziv diviziile române aflate în zonele lor de acțiune.

Pe măsura înăsprirea rezistenței germane și a dificultăților reliefului din Carpații nordici și din munții Tatra, românii erau mai tot timpul trimisi în sectoarele cele mai dificile. Încă din luna octombrie 1944, sovieticii începuseră să se infiltreze în toate unitățile române, de la regiment în sus, ofițeri de legătură, care erau politrucii ai Armatei Rosii „purtând pantaloni albaștri și vipuscă roșie”. Ei cereau să aibă în orice moment acces la ordinele comandamentelor române și să participe la prezentarea rapoartelor unităților din subordine, pe care, la rândul lor, le transmiteau mai departe comandamentelor sovietice.

Subordonându-si armatele române operative, Frontul 2 ucrainean nu si-a asumat si obligația înzestrării si a asigurării lor din punct de vedere logistic, lăsând aceste atribuții Marelui Stat Major Român, fără să-i pună la dispoziție însă mijloacele de transport necesare.

Comandamentele sovietice au pretins predarea tuturor capturilor de război luate de la germani, cu toate că inițial declaraseră că acestea puteau fi păstrate de armata română. La fel s-au petrecut lucrurile si cu prizonierii de război. În protestul său, Marele Stat Major Român a arătat că măsura era contradictorie si contravenea atât uzanțelor de drept internațional, cât si practicii si regulilor de ducere a războiului. Justificând acest abuz, Comisia Aliată de Control a invocat, între altele, faptul că prizonierii nu erau îngrijiti corespunzător în lagărele românești. Aprovizionarea armatei române a întâmpinat, de asemenea, mari dificultăți, în special, datorită faptului că majoritatea întreprinderilor, stabilimentelor industriale si atelierele de reparații, au fost obligate să producă aproape exclusiv pentru armata sovietică.

Criza de efective, combinată cu cea de muniții si subzistențe, cu dificultățile generate de climă si teren a influențat negativ si de multe ori a zdruncinat moralul trupelor aflate în luptă. La 16 ianuarie 1945, la două săptămâni de la preluarea funcției de șef al Marelui Stat Major, generalul Sănătescu avea să consemneze în Jurnalul său: „Starea morală a frontului, proastă: ofițerii si soldații, peste măsură de obosiți, nu înțeleg să meargă cu razboiul peste frontierele Ardealului. Apoi, Ungaria fiind cucerită si armata ungurească nemaexistând, soldatul român trebuie de aici înainte să se lupte cu germanii, si el nu are nimic de împărțit cu germanii”.

Cu toate că erau vinovate pentru multe din deficiențele privind înzestrarea si logistica armatei române operative, comandamentele sovietice i-au făcut deseori răspunzători de această situație pe comandanții români, acuzându-i, în repetate rânduri, că nu respectă Convenția de armistițiu. Mobilurile acestei atitudini aveau evidente motivații politice, urmărindu-se crearea unei presiuni asupra guvernului român si obligarea acestuia să satisfacă deziderate de ordin politic, care favorizau comunistii, aflați în competiție cu celelalte forțe politice pentru cucerirea puterii în stat.

La data terminării ostilităților pe frontul din Europa de Vest, armata română operativă avea un efectiv de 198.552 de ostasi față de peste 1.100.000 la 23 august 1944. Sinteza efortului militar românesc în operațiile militare purtate, începând de la 23 august 1944, timp de 263 de zile, pe o distanță de 1.700 de km, se prezintă astfel: a)Efective participante, 538.536 militari, din care: 455.401 din trupele de uscat, 73.667 din aeronautică si 9.468 din

marină; b) Pierderi suferite, 169.822 militari, din care: 21.035 morți, 90.344 răniți și 58.443 dispăruți; c) Rezultate obținute prin luptă: s-au provocat inamicului pierderi însumând 136.529 militari, din care: 117.798 prizonieri și 18.731 morți; 101 avioane distruse, 498 de nave maritime și fluviale capturate sau distruse.

Potrivit organizării unei divizii de infanterie din armata germană, în cursul anului 1944 efectivele pierdute echivalează cu valoarea a 15 divizii de infanterie, pe care armata română le-a scos din luptă.

În plan economic și financiar, efortul de război al poporului român este evaluat la 1.120.000.000 dolari S.U.A, la cursul valutar al anului 1938. Calculele făcute de Ministerul de Finanțe, după terminarea războiului, în 1947, au estimat întreținerea armatei române operative, până la demobilizarea rezerviștilor din unitățile combatante la 1 septembrie 1945, la 259,5 milioane dolari, cheltuielile pe timpul deplasării spre țară a trupelor române participante la eliberarea Ungariei și a Cehoslovaciei la 43,3 milioane dolari; costul materialelor militare livrate armatei sovietice la 124 milioane dolari; costul reparațiilor armamentului sovietic la 1,2 milioane dolari; costul mâinii de lucru militară pentru lucrări la căile ferate și drumuri la 12,2 milioane dolari; prestații pentru trupele sovietice și Comisia Aliată de Control, până la 1 iulie 1945, efectuate potrivit articolului 10 al Convenției de armistițiu la 254,3 milioane dolari, iar pagubele provocate prin bombardamente și alte operații militare, prin distrugerea bunurilor publice și particulare de către trupele hitleriste și horthyste izgonite de pe teritoriul României, între 23 august și 25 octombrie 1944, la 350 milioane dolari. Rezultă un total de două ori mai mare decât venitul național al României realizat în anul 1945, care depășea cu puțin 500 milioane dolari.

Poporul român a asigurat dotarea armatei sale cu armament, muniții și tehnică de luptă, precum și aprovizionarea ei cu subzistențele necesare, în exclusivitate din resursele interne. Asigurarea frontului s-a făcut pe seama reducerii necesarului de bunuri destinate populației și prin diminuarea avuției naționale, ceea ce a avut urmări negative asupra ritmului și duratei procesului de refacere economică postbelică.

Contribuția românească la victoria Națiunilor Unite în al doilea război mondial a fost apreciată de înalte oficialități ale marilor puteri aliate, de analiști politici și militari, unii dintre ei neezitând să afirme că România se situa în ianuarie 1945 „în al patrulea rând în ceea ce privește numărul de soldați care participau la bătălia pentru distrugerea nazismului”.

Pentru faptele lor de arme din timpul campaniei din Vest, peste 300.000 de soldați, subofițeri și ofițeri români au fost decorați cu ordine și medalii românești, sovietice și cehoslovace, iar unitățile române au fost remarcate printr-o serie de ordine ale Ministerului de Război al României, prin 7 ordine ale Comandamentului Suprem al U.R.S.S. și prin 21 de comunicate de război sovietice.

La 6 iulie 1945, Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a conferit regelui Mihai Ordinul „Pobeda” (Victoria), una dintre cele mai înalte distincții sovietice, „pentru actul curajos al coturii hotărâte a politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alierea cu Națiunile Unite”, în momentul când nu se conturase clar înfrângerea Germaniei. Acest ordin a mai fost acordat urmatoarelor personalități, altele decât cele sovietice: maresalii Iosip Broz Tito (Iugoslavia) și Michal-Rola Zymierski (Polonia), generalul Dwight David Eisenhower (S.U.A.) și maresalul Sir Bernard Law Montgomery (Marea Britanie). De asemenea, președintele Statelor Unite ale Americii, Harry Truman, a acordat regelui Mihai „Legion of Merit” cu gradul de comandor, „pentru un serviciu remarcabil la cauza Națiunilor Aliate în lupta împotriva Germaniei hitleriste”.

Sfârșitul celui de-al doilea război mondial în Europa, la 8 mai 1945, a găsit România de partea învingătorilor, dar i s-a rezervat partea învinsului; nu i s-a recunoscut statutul de cobeligerantă, fiind plasată de către marii aliați în categoria „fostelor state-satelit ale Axei”, înfrante în război. Națiunea română a fost sacrificată, suportând consecințele politice, social-economice, militare prelungite în întreaga sa istorie postbelică.

La 9 mai 1945, când învingătorii sărbătoreau victoria finală asupra Germaniei naziste, înțelegerile secrete dintre marile puteri privind împărțirea sferelor de influență, stabilite în cursul războiului, erau puse în aplicare. România și alte țări din zona centrală și de sud-est a Europei, ocupate de Armata roșie, intrau sub dominația Uniunii Sovietice.

Bibliografie:

Ștefan Lache, *România în relațiile internaționale 1936-2006*, Editura Fundației *România de Mâine*, București, 2007.

V aleriu Florin Dobrinescu, *Români si organizarea postbelică a lumii 1945-1947*, Editura Academie Române, Bucuresti, 1988.

August 1944-mai 1945, Editura Militară, Bucuresti, 1969.